

Plemstvo na području Đakovštine u srednjem vijeku

Zovko, Zrinko

Master's thesis / Diplomski rad

2025

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:778232>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni diplomski studij

Povijest (dvopredmetni); smjer: nastavnički

Zrinko Zovko

Plemstvo na području Đakovštine u srednjem vijeku

Diplomski rad

Zadar, 2025.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni diplomski studij

Povijest; smjer: nastavnički

Plemstvo na području Đakovštine u srednjem vijeku

Diplomski rad

Student/ica:

Zrinko Zovko

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Antun Nekić

Zadar, 2025.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Zrinko Zovko**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Plemstvo na području Đakovštine u srednjem vijeku** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 27. siječnja 2025.

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Crkva kao zemljoposjednik.....	3
2. 1. Đakovački kaptol.....	5
3. Vukovska županija	8
4. Plemstvo	11
4. 1. Vlasnička struktura na području Đakova	11
5. Gorjanski.....	15
5.1. Gradina	16
5.2. Nikola Gorjanski	18
5.3. Nikola II. Gorjanski.....	19
6. Horvatovi.....	21
7. Nevna	24
8. Zaključak.....	26
9. Sažetak	27
10. Summary	28
11. Literatura	29
11.1. Online izvori:.....	30
12. Prilozi i druga ilustrativna građa	31

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada obuhvaća prostor Đakovštine u srednjem vijeku s posebnim naglaskom na plemstvo koje je igralo ključnu ulogu u društvenom, političkom i kulturnom životu tog razdoblja. Đakovština, kao regija s bogatom poviješću, smještena na plodnim ravnicama između rijeka Vuke i Bosuta, bila je poprište značajnih društvenih promjena koje su oblikovale njezin identitet. U fokusu rada je istraživanje razvoja i uloge plemstva na ovom području, uključujući njihove zadaće, povlastice i doprinos društvenom ustrojstvu srednjovjekovnog društva. Kroz analizu relevantne literature, ovaj rad nastoji rasvijetliti složene odnose između plemstva i drugih društvenih slojeva te njihov utjecaj na razvoj Đakovštine tijekom srednjeg vijeka.

Prvi dio rada usmjeren je na Crkvu kao instituciju kroz dijelove koje je ona zahvaćala u razvijenom srednjem vijeku. Tu se najvažniji pregledi radova autora Stanka Andrića¹ i Ive Mažurana² koji daju podatke s kojim prostornim obuhvatom određena biskupija kontrolira. Navezanošću na tu temu, određuje se važnost crkvenog kaptola o čijem su radu pisali Mladen Ančić³, Ante Gulin⁴, Luka Marijanović⁵. Nakon toga dolazi središnji dio rada u kojem se raspravlja o Vukovskoj županiji i plemstvu. Određena su mjesta i kategorija naselja koja upućuju na razvijenost županije te koje plemstvo na tom prostoru obitava. Kao literatura u ovom dijelu izdvaja se monografija Danijela Jelaša⁶. Potom Stjepan Pavičić⁷ koji daje pregled

¹ S. Andrić, 2009., 259-267

² I. Mažuran, 1995.

³ M. Ančić, 2005.

⁴ A. Gulin, 2001.

⁵ L. Marijanović, 2013., 227-268

⁶ D. Jelaš, 2018.

⁷ S. Pavičić, 1940.

podijeljenosti upravnih uloga podijeljene u Vukovskoj županiji te Martyn Rady⁸ koji objašnjava odnos Anžvinaca, plemstva i crkve. Završni dio rada posvećen je plemstvu koje je imalo posjede na prostoru Đakovštine. Tu je iznimno važan pregled rada Nade Klaić⁹, a kroz njega se vidi zašto je određena obitelj dobivala zemlju, odnosno posjede.

⁸ M. Rady, 2000.

⁹ N. Klaić, 1983.

2. Crkva kao zemljoposjednik

Biskupijski prostor koji zahvaća Slavonija, od Požege na zapadu do Srijema na istoku te od Baranje na i Podravine na sjeveru i Posavine na jugu, tek se u 20. stoljeću zaokružio u dijecezansku crkvenu organizaciju. Srednjovjekovni crkveni poredak u donjem međuriječju Save, Drave i Dunava nije imao biskupskog središta. Ustoličenjem ugarskih biskupskih središta od 11. do 13. stoljeća, taj se prostor podredio pastoralnoj skrbi i vlasti biskupija u Kaloči, Pečuhu i Zagrebu. Kaločka biskupija zauzima prostor istočnog Srijema, između donjeg doka Tise i Dunava. Postojala su dva središta, odnosno dva katedralna središta, jedno predstavlja u Kaloči, a drugo u centralnom Baču. Kaločki-bački nadbiskupi imali su posjede u Srijemu i Vukovskoj županiji, a ta zemlja je izuzetno plodna te je služila kao povremena rezidencija. Pečuška biskupija zauzimala je podravski dio Vukovske županije, dio Baranjske županije, srednje Povučje i zapadni dio Srijema. Zagrebačka biskupija zauzimala je prostor nekadašnje Sisačke nadbiskupije.¹⁰

Takva je crkvena podjela na prostoru Slavonije ostala do prve polovine 13. stoljeća. Već se na južnom graničnom području Ugarsko-hrvatskog kraljevstva formiraju dva nova biskupska središta. Jedna biskupija bila je Bosanska, a druga Srijemska. Već se sredinom 12. stoljeća pojavljuje u povijesnim izvorima bosanski ban Borić. Dva su dominantna tumačenja u literaturi tko je bio Borić. Prema jednima on je bio samostalni vladar Bosne i saveznih ugarsko-hrvatskih kraljeva, dok je prema drugima on bio vazal istih kraljeva.¹¹ S tim upravnim područjem počinje i povijest Bosanske biskupije, a za njezinu upravu borili su se nadbiskupi Bara, Dubrovnika i Splita. Odluka je pala na kraju na dubrovačkog nadbiskupa te se s tog područja širila crkvena vlast na Bosansku biskupiju. Prvi ozbiljni problemi koji se javljaju za Bosansku biskupiju pojavili su se početkom 13. stoljeća. Na tom prostoru dolazi do pojave krivovjerja unutar

¹⁰ S. Andrić, 2009., 258-260

¹¹ M. Karbić, 2005., 49

zajednice pravih Krstjana. Kako bi zaštitili to političko interesno područje od krivovjere, organiziraju se zajedno papinska kurija te ugarsko-hrvatski vladari. Istaknuti predvodnici rata s hereticima bili su kaločki nadbiskup Ugrin, bosanski biskup Ivan iz Wildenhausena i herceg Koloman. Biskupa Ivana mijenja ugarski dominikanac Ponsa koji postaje izrazito bitna figura u povijesti biskupije. Za njegovog vremena središte biskupije je premješteno u Đakovo, a isto tako na ugarski zahtjev papa Inocent IV 1247. podređuje sada bosansku biskupiju pod kaločku nadbiskupiju. Krajem 13. stoljeća pokreće se i kaptol koji je izdavao pravne listine na širem području Vukovske županije, ali i nekim susjednim županijama.¹²

Crkveno vlastelinstvo u Slavoniji je počelo razvijati se već u ranom srednjem vijeku, a intenzivnije se razvijalo tijekom kasnijeg razdoblja, posebno u 12. i 13. stoljeću. Crkve su često dobivale posjede od vladara ili velikaša, a također su ih stjecale i putem darovnica ili kupoprodaje. Biskupi su često imali veliku političku moć, te su stoga i posjedovali velike količine zemlje. Vlastelinstva su se sastojala od velikih poljoprivrednih imanja, na kojima su se uzgajali žitarice, povrće, vinova loza i voće. Crkve su također posjedovale i šume, koje su korištene za građevinsko drvo i kao izvor energije za kuhanje i grijanje. Vlastelinstva su često bila vrlo bogata, a prihodi su se koristili za održavanje crkvenih zgrada i financiranje biskupijskih ili samostanskih djelatnosti.¹³

Kao i u drugim dijelovima Europe, crkveno vlastelinstvo u Slavoniji imalo je veliki utjecaj na lokalnu zajednicu. Posjedovana zemlja omogućila je crkvi da upravlja i kontrolira velik dio gospodarskog i političkog života lokalnih zajednica. Ujedno je crkveno vlastelinstvo u Slavoniji bilo i važan kulturni centar, u kojem su se razvijale umjetnost, književnost i znanost. Crkve su osnivale škole i knjižnice, a mnoge od tih knjiga i rukopisa su se sačuvale do danas. Iako su crkvena vlastelinstva u Slavoniji bila vrlo utjecajna i bogata, nisu bila imuna na političke

¹² S. Andrić, 2009., 260-263

¹³ I. Mažuran, 1995., 111

i društvene promjene koje su se događale tijekom srednjeg vijeka. Ratovi, sukobi i političke previranja često su dovodili do propadanja ili gubitka posjeda, a također su često uzrokovali i gubitke u prihodima.¹⁴

2. 1. Đakovački kaptol

Kaptol je tijekom razvijenog srednjeg vijeka imao ulogu izdavanja vjerodostojnih isprava o raznim poslovima zainteresiran stranaka. Uz prisutnost kaptola ili njezina vjernog čovjeka, stranke su pozivane na sud. Tijekom rješenja sudova, kaptol je bio prisutan uz kraljevog čovjeka tijekom određivanja granica posjeda i njihovog uvođenja u njih. Nakon provedenog sporazuma između stranaka, strankama su izdavani dokumenti osnaženi pečatom kaptola koji je predstavljao rješenje javnog pitanje, a vrijedilo za čitavo kraljevstvo. Sljedeća aktivnost kojom se kaptol bavio jest pisanje prijepisa privilegija po nalogu kralja. Uz to, sudjelovao je na sudskim parnicama u kojima bi ga zastupao kaptolski čovjek. Ta praksa obavljala se vjerojatno od potkraj prve polovice 13. st.¹⁵ Tako je služba kaptola u 13. stoljeću djelovala pod ingerencijom kraljevske vlasti te su bili tako dio kraljeve, odnosno državne uprave. Pravna pitanja na prostoru Slavonije koje je vršio kaptol mogao je pokrenuti nalog hercega, bana ili vicebana. Mogao se pokrenuti postupak utvrđivanja vlasništva zemlje, mjesta razgraničenja posjeda, novog vlasnika posjeda, poziva na sudbeno ročište. Tijekom takvog provođenja posla, kraljevski povjerenik je obavljao posao, a kaptolski čovjek je svjedočio o ispravnosti zadanog posla.¹⁶

Đakovačku biskupiju vežemo uz darovnicu hercega Kolomana iz 1239. godine. U njoj je naveden podatak u kojem se kraljevski posjedi Đakovo i Blezna poklanjaju bosanskom

¹⁴ I. Mažuran, 1995., 114-115

¹⁵ A. Gulin, 2001., 56

¹⁶ M. Ančić, 2005., 16

biskupu Ponsi, jer je bosanska biskupija u preteškome stanju. Papa Grgur IX. potvrđuje odluku hercega Kolomana 7. 12. 1239.¹⁷ Đakovo postaje sjedište biskupije i kaptola 1247., a svoje pravne privilegije dobivaju i u Vukovskoj županiji. Zbog toga se požeški kaptol usmjerio na rad prema zapadu, a pečuški na sjever.¹⁸ „Taj posjed zauzimao je cijeli prostor od izvora potoka Biđa prema Levanjskoj Varoši, Selcima, Gorjanima, zatim uz Jošavu prema Mikanovcima i pod Cernu natrag prema Savi prema Tolisi (u Bosni).“¹⁹ Taj je prostor Koloman izuzeo iz bilo kakve ovlasti bana, župana vukovske županije, kraljevog službenika te ga podredio biskupovoj vlasti. Ta vlast omogućavala mu je korištenje svih usluga na posjedu, uzimanja desetine, javnog poreza te aktivnosti u svim dodijeljenim predmetima. S tim pripadajućim posjedom, biskupovo prostorno djelovanje pretvorilo ga je u jednog od većeg vlastelina na području istočnog dijela današnje Slavonije. Ipak, financijsko stanje biskupa nije se promijenilo jer je taj prostor bio slabo naseljen.²⁰

Biskupi su u Đakovu osnovali dvije cjeline, a to su *Castrum Diaco* i *civitas Diaco*. *Castrum* je zahvaćao prostor tvrđave s biskupskim dvorom i katedralom, a *civitas* je predstavljalo trgovište koje se nalazilo izvan tvrđave. Jezgru *Civitas*a je činila Župna crkva, kanoničke kurije, a kasnije i franjevački samostan. Na prostoru Đakova nalazilo se sudište za cijelu Vukovsku županiju.²¹ Jedan od boljih dokaza stanju Đakova u razvijenom srednjem vijeku dokazuje isprava bosanskog bana Tvrtka iz 13. 2. 1355. godine. Potvrda se izdaje dubrovačkom knezu Nikoli Barbadicu, kojom su Držić i Bunić izvršili sve svoje obveze na trgovima u Neretvi i Ostružnici. Tom ispravom potvrđuje se postojanje katedralne crkve, lokalnu upravu sa županom. Nadalje govori o razvijenosti biskupovog dvora, koji je mogao primiti veliki broj visokih odličnika te njihove pratilje. Svaki biskup u kaptolu je tijekom svog

¹⁷ L. Marijanović, 2013., 227-268

¹⁸ L. Marijanović, 2013., 227-268

¹⁹ M. Srakić, 2017., 147

²⁰ I. Mažuran, 1995., 108

²¹ L. Marijanović, 1995., 227-268

stolovanja imao svoj veliki pečat s kojim su obavljani javni i privatno pravni poslovi. I na kraju se dolazi do broja kuća, javnih građevina, prometa ljudi i roba koji su prema ondašnjim mjerilima svrstavali Đakovo u trgovište i grad.²²

²² I. Mažuran, 1995., 117

3. Vukovska županija

Naziv vukovske županije dolazi od utvrđenog grada Vukovara koji se nalazio na utoku rijeke Vuke u Dunav. Različito je pisanje toga grada: Valkov, Wolkow, Wolko, Wlco, Walkow. Vukovska županija spadala je među prostorno velike županije. „Od Osijeka išla joj je međa uz Dravu i Dunav do Iloka, Nestina i Suseka. S tog prostora je išla ravnom crtom preko Fruške gore na Savu do Laćarka i Martinaca. Ova istočna crta bila je ujedno i međa jurisdikcije pučvske i kaločke biskupije. Na zapadu išla je granica sve do Bebrine blizu Broda. Zavijajući prema sjeveru bila su zapadna međa mjesta: Rušćica, Vrba, Ježevnik, Paka, Cenkovo, Milinci i Granica. Prema sjeveroistoku išla je međa od Ostrožinaca, Paučja, Punitovaca i Čepina, sve do Osijeka.“²³ Ovaj prostor ponudio je izuzetno važne plemićke obitelji koje su imale utjecaj na povijest Hrvatske i Ugarske. Samo se sjeverozapadni prostor nalazio u rukama nižeg plemstva.

Najutjecajnija obitelj koja je imala svoje posjede na tom području je obitelj Gorjanski. Koliku moć su zapravo imali pokazuje podatak da je pod njihovom upravom do izumrća loze bilo 10 tvrđava: Gorjan, Sotin, Nuštar, Cerna, Kostroman, Nikola, Lovrinac, Slakovac, Borovo, Vičadal. Osim toga držali su 11 gradova i trgovišta: Gorjan, Vukovo, Vučijidol, Sot, Ilok, Nuštar, Sotin, Nikola, Opatovac, Sv. Lovrinac, Borovo. Posjedi koji su se prostirali kroz veći dio Vukovske županije, a predstavljali su neiscrpní izvor prihoda i snage.²⁴

Proces nastanka gotovih političkih županija trajao je od kraja 11. stoljeća do druge polovine 12. stoljeća na prostoru između donje Drave, Dunava i Save. Te su županije nastale kao novo formirani teritorij ili spajanjem dvaju starih županija u jednu novu te nove županije na starom teritoriju stare županije. Vukovska županija spominje se prvi put 1220. kada vukovski župan sklapa posao i to izvan njegove županije.²⁵ Granice te županije mjestimično su se malo

²³ J. Bosnedorfer, 1994.,157

²⁴ J. Bosendorfer, 1994.,158

²⁵ S. Pavičić,1940., 5

mijenjale, ali svoju utvrđenu pravu liniju može se gledati preko triju glavnih rijeka Save, Drave i Dunava.²⁶ Nada Klaić daje opis Vukovske županije kao dobro utvrđenog prostornog djela. Granice se vežu uz sjever na Dravu i Dunav, a jug zatvara rijeka Sava. Porječje rijeke Vuke je na sjeveru, a na jugu ga čini porječje rijeke Bosut. Između njih se nalazi zaravnjeni prostor do 110 m nadmorske visine koji spaja Krndiju i Frušku goru.²⁷

Glavni predstavnik kraljevske vlasti u Vukovskoj županiji bio je župan koji je nosio naslov *comes de Wolko*. Iza njega je stajao *comes curialis* koji je bio predstavnik plemstva, a uloga mu je bila i sudska među manjim stvarima plemića.²⁸ *Major jobagionum castri* predstavlja glavnog službenika s kojim je župan surađivao i upravljao svojim *jobagionima*. Još su titule *major castri*²⁹ i *janitor castri*³⁰ predstavljale *jobagione* koji čine zaokruženu cjelinu županije. Takva organizacija županije funkcionirala je normalno do prve polovine 13. stoljeća, kada kraljevi poklanjaju posjede županije, na kojemu djeluje *jobagioni*, plemićkim obiteljima u nasljedni imetak. Druga polovina 13. stoljeća predstavlja još veće vlasništvo plemićkih obitelji u Vukovskoj županiji.³¹ Županiju su sačinjavali gradovi i kašteli kao veća mjesta i varoši i podgrađa kao manja mjesta.³²

Zbog toga *jobagioni* gube svoje povlastice na zemlji te se njihov broj počinje smanjivati. Ipak, postoje primjeri gdje su se povlastice *jabogaiona* nadomjestili drugim povlasticama. Tako su na velikom posjedu đakovačke biskupije bili oslobođeni plaćanja marturine i zalaznine, koje su inače plaćali banu. Zbog tih socijalnih i pravnih promjena u 14. stoljeću mijenjaju se institucije Vukovske županije. Plemićki interes postaje glavno mjerilo u županiji, a nestaju

²⁶ S. Pavičić, 1940., 8-9

²⁷ N. Klaić, 1983., 38

²⁸ S. Pavičić, 1940., 36

²⁹ Poseban činovnik koji vodi upravu županije

³⁰ Gradski vratar koji je uz bok posebnog činovnika

³¹ S. Pavičić, 1940., 35

³² N. Klaić, 1983., 39

upravnih središta *jobjagona*. Upravnu i vojnu vlast u županiji sada drži mačvanski ban, a on je i ujedno vukovski župan koji vlada uz pomoć dva podžupana.³³

Nova se organizacije županije razlikuje u tome što je plemićka vlast porasla te oni s mačvanskim banom, odnosno i vukovskim županom apsolviraju međusobne sporove kroz sabore. Ipak na te sabore dolazili su i ljudi koji nisu bili plemići, odnosno dolazili su i predstavnici drugih staleža.³⁴

Vukovo prema nazivu, predstavlja staro hrvatsko naselje koje je bilo pod upravom pečujске biskupije³⁵, a kasnije postalo središte Vukovske županije. Ipak, njegovo se povijesno praćenje veže za pisanje dokumente iz tridesetih godina 13. stoljeća. Uz županijsku organizaciju, na mjestu Vukova podignut je kraljevski grad pod kojim se nalazila cijela županija. Grad se razvio na visokoj obali Dunava u blizini starog naselja pored Vuke, po kojemu i nosi naziv.³⁶ Od 1310. vukovskom i srijemskom županijom upravljao je mačvanski ban kako bi zaštitio granično područje sa Srbijom.³⁷

³³ S. Pavičić, 1940., 37

³⁴ N Klaić, 1983., 73

³⁵ Najvjerojatnije 11. stoljeće, S. Pavičić, 1940., 40

³⁶ S. Pavičić, 1940., 42

³⁷ J. Bosendorfer, 1994., 65

4. Plemstvo

Pokazatelji moći u plemstvu, tijekom razvijenog srednjeg vijeka na prostoru ugarsko-hrvatskog kraljevstva, bili su posjedi. Prema tom posjedu povezivao se rod ili obiteljsko stablo, ali isto tako status plemića. Veći dio 13. stoljeća imali su uobičajeno naziv se prema navodnom pretku, nazivajući se njegovim ime s prefiksom izraza *de genere*. Posjedi su određivali moć te opstanak plemića u drugoj polovini 13. stoljeća. Već se od Anžuvinača gleda status plemića kao kraljevog čovjeka, koji posjeduje svoju zemlju i kuću, a tu je zemlju dobio od kralja.³⁸

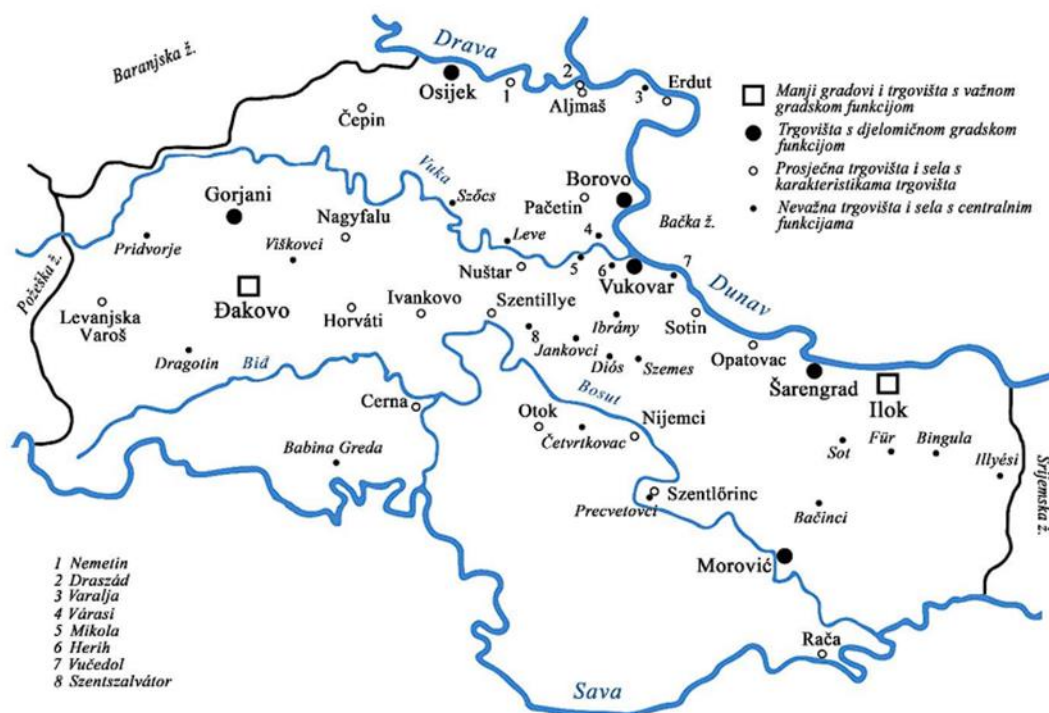
Kada se promatra nasljedno pravo na posjede, izdvajaju se nasljedna, stečena i kupljena dobra. Tri strane koje su bile upletene u Ugarskoj za raspodjelu posjeda bili su kralj, plemstvo i crkva. Tako je dolazilo do sporova u Ugarskoj, a samim time i na području Đakovštine. Tu je na prvom mjestu bio kralj. Njegov cilj je bio ograničiti broj zakonitih tražitelja imovine, jer ako bi vlasnik zemlje umro bez zakonskih nasljednika, tada se imovina vraćala kruni. Slobodno nasljedstvo promovirali su Crkva i pojedinačni zemljoposjednik.³⁹

4. 1. Vlasnička struktura na području Đakova

Bazu podataka toponima, predstavlja detaljna digitalna karta Pala Engela, koja prikazuje Kraljevstvo Ugarsku u razvijenom srednjem vijeku. Može se pronaći bilo koje naselje (grad, tržnica, selo, pustoš, dvorac, samostan - više od 23 000), koje je tada postojalo i čiji se položaj barem približno mogao odrediti. Osim najvažnijih voda i županijskih granica, označava najvažnije kraljevske, crkvene i svjetovne zemljišne posjede. Opisna baza podataka za kartu je povezana, koja sadrži najvažnije podatke o navedenim naseljima.

³⁸ usp E. Fugedi , 1998., 43 i M. Rady, 2000., 58-59

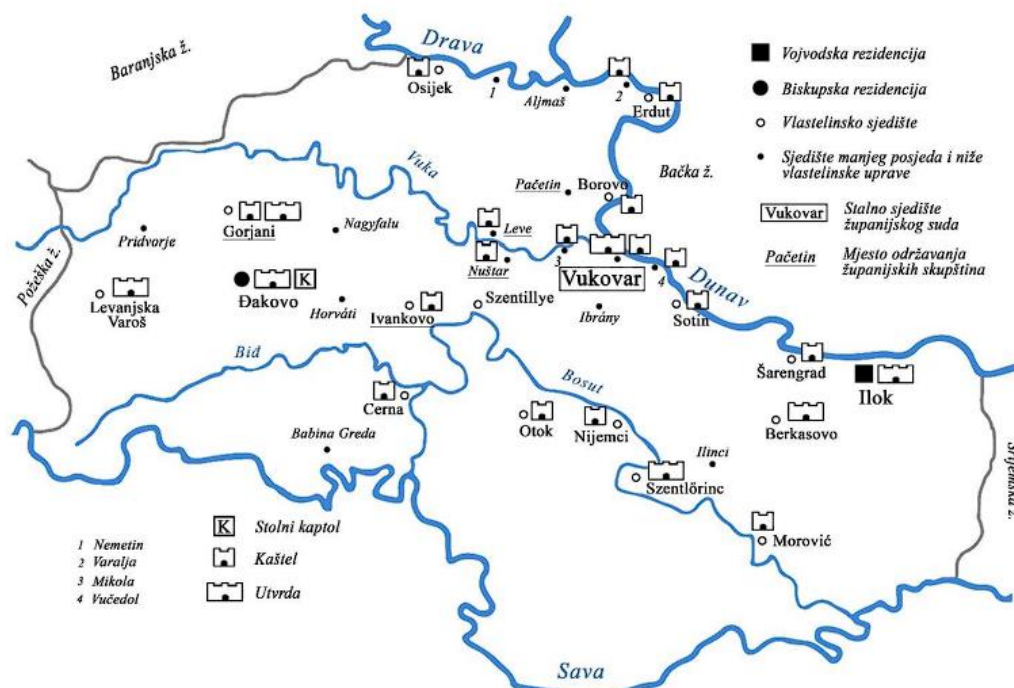
³⁹ M. Rady, 2000., 98-99

Karta 1. Vukovska županija s pripadajućim funkcijskim sredinama (preuzeto iz D. Jelaš: *Rekonstrukcija srednjovjekovne urbane mreže Vukovske županije na temelju analize centralnih funkcija*, 25. 9. 2024.)

Preko županija, koje su ustrojene u donjem međurječju Save, Drave i Dunava, određuju se funkcija naselja, a samim time i vlasnička struktura naselja. Izrazito opširnu analizu ovog područja ponudio je Danijel Jelaš kroz monografiju koja detaljno određuje Engelovu kartu. On analizira urbano stanje na temelju podjele urbanog naselja kao *civitas*, *oppidum* i *libre villa*. U periodu od 13. do 15. stoljeća mijenjao se status određenih naselja. Tako *civitas* predstavlja gradsko naselje koji ima razvijenu urbanu mrežu. *Oppidum* predstavlja trgovište koje ima s manjom urbanom mrežom. Kod pojma *libre villa* mijenjalo se značenje, u 13. i 14 stoljeću predstavljaju privilegirano gradsko naselje, a kasnije se označava kao seosko naselje s određenim privilegijama. Razlikovanje gradova svakako postoji u veličini naselja, potom kriteriju vlasništva te ekonomskoj strukturi stanovništva. U veličini grada izdvajaju se veći i manji gradovi. Kriterij vlasništva određivan je kao vladarski i vlastelinski grad. Ekonomska

struktura stanovništva prikazuje većinu agrarno ili većini neagrarno stanovništva.⁴⁰ Kroz kartu koju je pripremio, možemo zaključiti kako se izdvajaju dva manja grada i trgovišta s gradskom funkcijom, a to su Đakovo i Ilok. Potom se izdvaja šest trgovišta s djelomičnom gradskom funkcijom, a to su: Gorjani, Osijek, Borovo, Vukovar, Šarengrad i Morović. Postoje još dvije kategorije izdvojenih naselja, a to su prosječna trgovišta i sela s karakteristikama trgovišta te nevažna sela i trgovišta s centralnim funkcijama. Trgovišta i sela s karakteristikama trgovišta koja se na području Đakovštine su Levanjska Varoš i Horvati. Ono što svakako izdvaja Đakovo je to da je to biskupijski grad koji ima svoje povlastice. Vlasnici grada bili su biskupi koji su na temelju zemlje ubirali prihode. Osim zemlje, prihode su donosili uzgoji konja. Imali su svoju autonomiju koja je potvrđena s crkvenom, sudbenom i ekonomskom realnosti. Đakovo se spominje 1406. godine kao *castrum Diaco*⁴¹, odnosno utvrđeni dio grada.

Karta 2 Vukovska županija s toponimijom kaštela, utvrda i stolnog kaptola (preuzeto iz D. Jelaš: *Rekonstrukcija srednjovjekovne urbane mreže Vukovske županije na temelju analize centralnih funkcija*, 25. 9. 2024)

⁴⁰ D. Jelaš, 2018., 28

⁴¹ I. Mažuran, 1995., 138

Kada se gleda vlasnička struktura gradova u Vukovskoj županiji u 14. stoljeću, izdvaja se vlast kralja, plemića i biskupa. Kroz dinastička previranja i dolaskom Anžuvina na Ugarsko-hrvatsko prijestolje, osnivaju se novi gradovi koji su povezani s plemićkim obiteljima. Tako su dva grada pod kraljevom upravom, a to su Vukovar i Eng.⁴² Potom se izdvajaju dva plemićka grada, a to su Gorjani i Ilok, čiji su vlasnici iz rodova Csak i Dorozsma. Na kraju se izdvaja jedan crkveni grad, a to je Đakovo. Već s dolaskom novih opasnosti u 15. stoljeću počinju se dizati kašteli i utvrde u Vukovskoj županiji. Na prijelazu iz 14. u 15. stoljeće, kraljevski gradovi prelaze u vlasništvo plemstva, takav primjer je grad Vukovar. Posjed Gorjani gubi na važnosti za vrijeme Nikole mlađeg Gorjanskog, kada se njihova rezidencija premješta u Šikoš. Đakovo u tom prijelaznom vremenu predstavlja doživljava vrhunac, a dolaskom Osmanlija, gubi na važnosti. Ilok je jedini koji je svoj vrhunac doživio krajem srednjeg vijeka s razvojem urbane gradske mreže.⁴³

Prijelaznu urbanu skupinu naselja predstavljaju trgovišta. Ona se kroz srednjovjekovnu nomenklaturu nazivaju *oppidum*. Pripadala su uglavnom plemićima te su činili njihova sjedišta. Naselje je funkcioniralo uz trgovinu, obrt i poljoprivredu čiji se obim posla vezao uz lokalne potrebe. Broj stanovnika nije prelazio 500, a s vremenom su se mogli uzdići na veći gradski nivo s određenim povlasticama koje bi plemići davali narodu. Izdvajaju se tako mjesta u Vukovskoj županiji: Aljmaš, Levanjska Varoš, Borovo, Čepin, Borovo, Nijemci, Nuštar, Ivankovo.⁴⁴

⁴² Grad koji je stradao pod Osmanlijama u 15. stoljeću te nakon toga nema nikakvog pisanog traga o njemu, D. Jelaš, 2018., 20

⁴³ D. Jelaš, 2018., 30-35

⁴⁴ D. Jelaš, 2018., 40

5. Gorjanski

Geografski položaj općine Gorjani možemo pratiti iz središnje Slavonije, odnosno s užeg prostora Đakova i gornjeg toka Vuke. Gorjani su se smjestili 11 km sjeverozapadno od grada Đakova na prostoru Osječko-baranjske županije. Prema položaju između đakovačkog lesnog ravnjaka i toka rijeke Vuke, ostavlja se dojam da se nalazi na manjoj gori (Slika 1). Lokalitet koji je naseljen još od kamenog doba, a pismeni dokazi o postojanju Gorjana datiraju iz srednjeg vijeka. Na toj niskoj gori u srednjem vijeku nastaje gradsko naselje čija se povijest usko veže za plemićku obitelj Gorjanski.⁴⁵

Slika 1 Aerofotogrametrijski snimak Gorjana (preuzeto iz: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gorjani>, 9. 8. 2024.)

⁴⁵ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gorjani>, 9. 8. 2024.

Podrijetlo imena roda Dorozsma veže se za uz istoimeno naselje koje je se nalazi u sastavu Szegeda. Ime Drušba spominje se 1075. u ispravi kralja Gejze I., u kojoj se ribarsko selo Cany u Čongradskoj županiji dodjeljuje benediktinskoj opatiji.⁴⁶

Hrvatska historiografija ne daje detaljnu analizu obitelji Gorjanski. Stanko Andrić navodi kako je prvi spomen koji se odnosi na Gorjanske vezan za *Ivana de genere Drusma*, gdje on dobiva od hercega Bele posjed Gorjane 1269.⁴⁷ Posjed se nalazio u Vukovskoj županiji, a bio je dio kraljevskih utvrda na širem vukovarskom području poznata kao *villa Gara*.⁴⁸ Nakon dobivenog posjeda u Gorjanima, Ivanov sin Stjepan premješta svoju upravu iz Čongradske u Vukovsku županiju. Kako navodi Andrić, Stjepan je imao titulu kraljevskog mačonoše, a upravo preko njega dolaze dvije loze Gorjanski. To je jedna loza koja je podijeljena prema titulama palatina i bana. Mačvanski ban bio je prvi sin Pavao, a od drugog sina Andrije⁴⁹ teče loza palatina.

5.1. Gradina

Spomen Gorjana veže se uz plemićku obitelj, ali isto tako uz lokalitet koji je naseljen u srednjem vijeku. Kompleks Gradine nalazio se na povišenom dijelu brežuljka i označavao je ostatak srednjovjekovne fortifikacije. Gradina u Gorjanima, prema arheološkim istraživanjima, datira iz srednjeg vijeka, iako točan period izgradnje nije precizno određen. Smještena na povišenom terenu, ova gradina imala je strateški značaj jer je omogućavala nadzor nad okolnim područjem, što je bilo ključno za obranu od potencijalnih napadača. Gradina (Slika 2) je vjerojatno služila kao lokalno sjedište plemićke obitelji ili kao vojna postaja. Prilikom

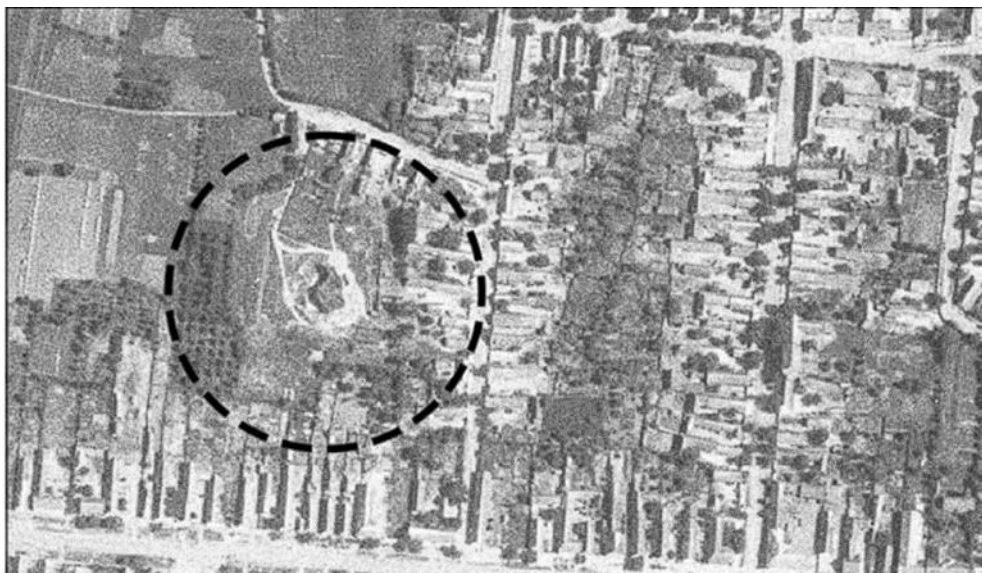
⁴⁶ L. Heka, 2007., 36

⁴⁷ S. Andrić, 2015., 11

⁴⁸ S. Andrić, 2015., 11

⁴⁹ Njegov sin Nikola bio je palatin.

istraživanja Gradine u Gorjanima, pronađeni su brojni artefakti koji svjedoče o svakodnevnom životu u srednjem vijeku. To uključuje ostatke keramike, metalne predmete, oruđe i oružje, kao i ostatke građevinskih struktura koje upućuju na postojanje fortifikacija. Ovi nalazi pomažu arheolozima u rekonstrukciji života i društvene organizacije u ovom dijelu Slavonije tijekom srednjeg vijeka. Tijekom povijesti lokalitet Gradine je sustavno uništavan. Dva glavna dijela koja su činila temelj su kamen i brežuljak, koji su iskopani i prodani, odnosno srušeni s okolnom zemljom tijekom 1970-ih. S obzirom na gubitke dragocjenih arheoloških podataka, nije moguće odrediti ulogu i funkciju objekta na Gradini.⁵⁰

Slika 2 Gradina Gorjani iz 1956. (preuzeto iz: Zbornik Muzeja Đakovštine)

⁵⁰J. Boras, 2023., 30

5.2. Nikola Gorjanski

Nikola je rođen prije 1340., iz braka Andrije Gorjanskog i kćeri Ladislava Nevskog. Posjedi Gorjanskih bili su uz južne granice Ugarske koje je Nikola osobnim talentom i utjecajnim srodstvom dobio za zaštitu od vanjskih neprijatelja.⁵¹ Andrijin sin Nikola Gorjanski, kako Andrić navodi mačvanski ban (1359.-1375.) i naposljetku, na vrhuncu moći, palatin (1375.-1385.).⁵² Kao mačvanski ban spadao je u ekskluzivnu klasu baruna. Ova čast donijela mu je nekoliko utvrda, a osim toga dobio je poziciju župana u županijama Bačkoj, Baranjskoj, Vukovskoj, Srijemskoj i Vespremskoj.⁵³ Političko djelovanje Nikole Gorjanskog vezalo se za previranja za vlast i potporu naslijeđa poslije smrti Ludovika I. Anžuvinca 1382.

Prvotni problemi nastaju kada se ugarsko i hrvatsko plemstvo pobunilo za borbu oko naslijeđa za vlast. Kada je preminuo kralj Ludovik na njegovo mjesto dolazi, imenovanjem ostrogonskog biskupa Demetra, malodobna jedanaestogodišnjakinja Marija. U isto vrijeme nastaju problemi u dalmatinskim gradovima, gdje svoje ambicije pokazuju Mlečani i bosanski kralj Tvrtko I. Rezultat toga bio je mirovni ugovor iz 1385., gdje je Nikola pridobio Tvrtka I. na vjernost kraljicama, a zauzvrat je Bosna dobila grad Kotor. Naslijeđe za vlast na ugarsko-hrvatskom prijestolju stajalo je Nikole života. Nakon smrti kralja Ludovika I., na vlasti je bila njegova žena Elizabeta kao regentica svojoj kćeri Mariji, uz pomoć Nikole. Postojala su tri kandidata za ugarsko-hrvatsko prijestolje: Žigmund Luksemburški, Karlo Drački i sin francuskog kralja Karla VI. Kao pobjednik, uz potporu plemstva i talijanske vojske, izašao je Karlo Drački. Uz njega je bio Zemaljski sabor koji je potvrdio Karla Dračkog 31. 12. 1385. kao ugarsko-hrvatskog kralja.⁵⁴ Zbog toga se Marija morala odreći prijestolja. Nezadovoljni takvim raspletom, Nikola i Elizabeta stvaraju urotu protiv novog kralja. U Budimu, 1386. kralj Karlo

⁵¹A. Tunde, 2013., 109

⁵²S. Andrić, 2015., 15

⁵³A. Tunde, 2013., 109

⁵⁴L. Heka, 2007., 38

Drački, umire od posljedica ranjavanja koje mu je zadao urotnik Blaž Forgač. Ovim činom zapečaćena je i Nikolina sudbina. Na vlast se ponovno vratila Marija. Elizabeta je krivo procijenila situaciju sigurnosti te su je iznenadila braća Horvatovi i vranski prior Ivan. Oni su s urotnicima izvršili odmazdu u kojoj su oteli kraljice Mariju i Elizabetu. Napad se dogodio na putu između Đakova i Gorjana 25. srpnja 1386. Nikola Gorjanski stradao je tome napadu te njegova glava odnesena u Napulj. Kraljice su zarobljene te odvedene u Novigrad.⁵⁵

5.3. Nikola II. Gorjanski

Nakon Nikoline smrti, u Gorjanskoj lozi istaknutu ulogu ima njegov sin Nikola II. On i njegov brat Ivan uspjeli su se spasiti iz urote u kojoj je njegov otac izgubio život. Život Nikole II. obilježen je služenjem kralja Žigmunda Luksemburškog. Prve borbe iskazao je s kraljevom vojskom u bitki kod Požege 1387., s Ivanišem Horvatom. Zarobio je jednog od očevih ubojica, a potom je krenuo u osvajanje Mačvanske banovine. Nakon uspješnog osvajanja Mačvanske banovine, on postaje mačvanski ban, a titulu mu je dodijelio kralj Žigmund.⁵⁶ Kralj je imao problema s prelatima i magnatima u Hrvatskoj i Ugarskoj. Zbog toga je jačala i moć velmoža u Bosni. Kako bi osigurao mir, kralj se odlučio uz Nikolinu pomoć napasti 1394. godine Dobor, mjesto gdje su se utvrdili velikaši Horvati. Osvajanjem tog područja, smjer osvajanja pomaknuo na zapad prema Dalmaciji. Iste godine, pobjeđuje u bitki kod Knina te saziva dva sastanka s predstavnicima gradova Trogira, Splita i Zadra. Regulirani su odnosi dalmatinskih gradova te uspostavljena je kraljevska vlast u Dalmaciji, a Nikola je dobio titulu splitskog kneza. U tom periodu počinju prijetnje Osmanlija, a sve je rezultiralo porazom Žigmunda kod Nikopolja 1396. godine. Kralj je uspio pobjeći iz bitke te se sklonio uz Nikolinu pomoć u Dalmaciju. Politička kriza javlja se ponovno 1401. Pobunili su se magnati i dio srednjeg plemstva, a glavnu

⁵⁵ S. Andrić, 2015., 29

⁵⁶ <https://hbl.lzmk.hr/clanak/gorjanski-nikola-ii>, (1.8. 2024.)

riječ su imali ostrogonski biskup Ivan Kaniški i palatin Detrik Bubek. Nezadovoljni situacijom, u kojoj se kralj oslanja na strano plemstvo, odlučili su kralja zarobiti 1401. godine. Žigmund je zarobljen u višegradskoj tvrđavi, a Nikola ga premješta na „zarobljeništvo“ u Šikloš, na njegov posjed. Kako bi uvjerio plemstvo da neće pustiti kralja, za taoce je razmijenio svoga sina Nikolu i brata Ivana. Kralj je bio u zatočeništvu četiri mjeseca, do listopada 1401., a sporazumno je pušten dogovorom Nikole i plemstva. Zbog toga nastaje Šikloška liga koju su činili kraljevi pobornici u nastojanju vraćanju ugarske krune Žigmundu. Primarni cilj bio je da se uz pomoć magnata osigura stabilno kraljevstvo. Toj skupini velikih obitelji priključili su se Celjski, Gorjanski, Frankopani, Korogy, Maroti, Szecseny, despot Stefan Lazarević. Oslobođanjem Žigmunda iz zatočeništva, održava se sabor u Papiu, gdje su amnestirani ugarski velikaši koji su ustali protiv kralja. Zasjedanje sabora bilo je 27. 10. 1401., a imao je veliko značenje za Nikolu II. Na tom saboru Nikola je izabran na titulu palatina, a osim toga dobio je posjede: Medvedgrad, Korčulu, Cres, Lošinj. Grad Šikloš se za to vrijeme etablirao u veliku utvrdu kao jednu od najmoćnijih u Ugarskoj.⁵⁷

⁵⁷ L. Heka, 2007., 40-41

6. Horvatovi

Posjed Horvati, veže se uz slavonsko selo Novi Mikanovci koje se nalazi 19 kilometara istočno od Đakova. Posjed Horvati prvi put se spominje u darovnici Bele IV. 1238., gdje se posjed dodjeljuje viteškom redu ivanovaca. Ivanušec i Seletković u časopisu *Scrinia Sclavonica* slijede autora Petkovića, a on daje detaljniji prikaz posjeda Horvata. „Posjed Horvati obuhvaćao je područja današnjih Starih i Novih Mikanovaca, Vođinaca, Đurđanaca, dio prostora naselja Vrbica te manji dio današnje općine Ivankovo.“⁵⁸ Tijekom srednjeg vijeka Novi Mikanovci imali su status *Magne Ville*, odnosno Velikog Sela. Posjed se spominje drugi puta u kontekstu darovnice Bele IV. 1244. godine, a prostor je zahvaćao istočni granični teritorij bosanskog biskupa.⁵⁹

Plemićki rod Bánca navodno vlada posjedom Horvati od kraja 13. stoljeća, prema Tomi Aranyasu de Horwati. Obitelj Bánca potječe iz Bačke županije, a kao pripadnici visokih crkvenih pozicija, svoje su posjede držali u Vukovskoj, Požeškoj, Ostrogonskoj i Bars županiji. Prvi pismeni dokaz posjeda Horvatovi potječe iz 1348. godine u kojoj se navodi Petar de Horwaty. S njegovim sinovima jača se status obitelji, a primjer kao to navodi se titula baruna koju dobivaju u Ugarskom Kraljevstvu. Pavao Horvat spominje se 1351. gdje se na saboru bačkog plemstva raspravljao o poreznim novitetima koje je uveo Ludovik. Raspravljalo se o novom porezu prema kojem su plemići bili obvezni plaćati svako selište svojih kmetova 40 denara. To ispituju predstavnika kaptola, a on dalje navodi kako nije upoznat s novim sistemom. Stoga palatin Nikola Gorjanski zakazuje sastanak novog sabora bačke, srijemske i vukovske županije. Dvor je htio da se počine plaćati kovnica novca jer se vrši zamjena novca u kojoj se kralj odrekao prihoda od kovnice. S takvim odlukama nije se slagalo plemstvo vukovske

⁵⁸ Ivanušec i Seletković, 2020., 11

⁵⁹ Ivanušec i Seletković, 2020., 10-11

županije, odnosno njihov predvodnik bio je Pavao Horvat, koji je objašnjavao kako plemstvo županije nije dalo prije toga nikome privolu za taj porez.⁶⁰

Osim toga stvorena je liga koja je u proljeće iz Požege 1385. poslala pismo požunskim građanima. Nju su činili: "Pavao Horvat, Stjepan Lacković (bivši vojvoda erdeljski), bivši sudac kraljevskog dvora Nikola Seč, nedavni mačvanski ban Ivan Horvat, bivši tavernik Nikola Zambo, Stjepan Dionizijev vojvoda erdeljski i ostali baruni, braća bližnji, prijatelji, drugovi i pristaše naše lige."⁶¹ Njihova želja prvotno je bila usmjerena na vraćanje svojih ovlasti koje su s vremenom izgubili.

Braća Horvati nisu bili pristaše u kojoj je nasljedna vlast vladara prelazila u ruke ženske vladarice. Nakon čega nastaje politička kriza, uslijed koje se formiraju tri frakcije. Jedna frakcija zagovarala je ženidbu Žigmunda i Marije. Druga je frakcija bila za ženidbu Marije i Luja Orleanskog. Treću frakciju činili su braća Horvat i Ivan Paližne. Akciju treće frakcije pokreće Pavao Horvat, zagrebački biskup, koji odlazi u kolovozu 1385. u Napulj i traži Karla Dračkog da postane novi kralj Ugarske. Braća Horvat osigurali su dolazak od Senja do Zagreba, gdje se Karlo dodatno opremio s vojskom mjesec dana te je krenuo u prosincu za Budim.⁶²

Ladislav, Pavao i Ivan navode se kao velikaši koji staju na stranu Karla Dračkog za novog kralja, a nakon njegove smrti predvode bunu protiv kraljica Elizabete i Marije. Staju uz bok vranskog priora Ivana Paližane.⁶³ Ipak ta pobuna, nije prošla dobro za spomenutu braću, što je za posljedicu imalo gubitak posjeda. Oni su darovani 1387. godine Nikoli mlađem Gorjanskom. Presudan trenutak u povijesti obitelji Horvati jest dogovor iz 1393. u Požegi, Žigmunda i nasljednika bosanskog kralja Tvrtka, odnosno Dabiše. Tim dogovorom provedena

⁶⁰ N. Klaić, 1983., 79-81

⁶¹ N. Klaić, 1983., 112

⁶² Usp. L. Heka, 2007., 40 i

[https://hr.wikisource.org/wiki/Povijest_Hrvatske_I_\(R._Horvat\)/Kraljica_Marija_i_kralj_Karlo_Dra%C4%8Dki](https://hr.wikisource.org/wiki/Povijest_Hrvatske_I_(R._Horvat)/Kraljica_Marija_i_kralj_Karlo_Dra%C4%8Dki) (20. 1. 2025.)

⁶³ N. Klaić, 1983., 106

je obostrano priznanje državnih vladara svojega područja, odnosno Ugarske i Bosne, a Dabiša se odriče pomaganja Žigmundovih neprijatelja.⁶⁴ Jedini brat koji nije sudjelovao u pobuni, Stjepan dobio je za zamjenu posjede u Heves i Szepes županijama.⁶⁵ Bitan dokument za posjed Horvatovi potpisan je 1432. godine, a potpisan je od strane kralja Žigmunda. Tom ispravom na posjedu je navedena *curiae* (kurija ili dvor) koju je dobio Nikola II. Gorjanski. Nakon izumiranja posljednje palatinske loze Gorjanski, Horvatovi se nalaze na posjedu Nagyfalú u Vukovskoj županiji. Na kraju se kroz previranja vlast vratila u ruke loze Gorjanski, ali one banske. Posjed je ostao u njihovom posjedu do 1528. kada umire Ladislav Bánffy Gorjanski.⁶⁶

⁶⁴ N Klaić, 1983., 130

⁶⁵ Ivanušec i Seletković, 2020., 13

⁶⁶ Ivanušec i Seletković, 2020., 15

7. Nevna

Srednjovjekovni plemićki posjed Nevna nalazi se na prostoru Levanjske Varoši. Područje koje je tijekom srednjeg vijeka povezivalo gradove Požegu i Đakovo. Plemićki posjed koji je geostrateški vrlo važan, povezujući zapadnu s istočnom Slavonijom u srednjem vijeku predstavljao je graničnu ulogu. Tako se njegov položaj mijenjao u graničnim županijama, odnosno jedno vrijeme je bio u Požeškoj, a jedno Vukovskoj. Na južnom i istočnom prostoru nalazio se biskupov posjed. Sama utvrda Nevne nalazi se uz potok u Breznici.⁶⁷

Prvo spominjanje Nevne kao *castruma*, odnosi se na 1324. godinu, a navodi se naziv *castrum Neona*. Zatim se spominje 1329. *castrum Neona*, potom 1395. *castrum Niuna* (kao dio članova obitelji Trentula). Već 1422. usporedno se spominju *castrum* i *oppidum Newna*.⁶⁸ Nevnase spominje još u izvorima pod nazivima: *Nenna*, *Nywna*, *Newnawara*.⁶⁹ Ipak, prvo spominjanje Nevne u povijesnim izvorima veže se za darovnicu Bele IV iz 1244. godine. U toj darovnici, Bela IV potvrđuje odluku svoga brata hercega Kolomana, darivanje posjeda *Dyacou et Bleznam* bosanskom biskupu.⁷⁰

Posjed na tom prostoru najvjerojatnije je pripadao plemićkoj obitelji Jáč. To je plemićka loza koja svoje korijene veže uz Bavarsku. Loza čiji su predci došli još za kralja Sv. Stjepana, kako navodi kroničar Simon de Kéza. Posjede su imali u Požeškoj županiji i Vukovskoj, a izdvajaju se Paka u Požeškoj te Nevna i Vrhovina u Vukovskoj. Osim toga imali su svoje posjede na granici s Njemačkim Carstvom Vas, Sopron i Zala.⁷¹

U prvoj polovici 14. stoljeća Nevna je rukama druge plemićke obitelji s prezimenom Pécz. Servusdei je prvi predstavnik te obitelji koji je posjedovao Nevnu. Izvorno je loza Pécza

⁶⁷ P. Seletković, 2018., 31-32

⁶⁸ Značenje *castruma* predstavlja utvrdu, a *oppidum* predstavlja naselje višeg stupnja od sela.

⁶⁹ J. Bosendorfer, 1994., 163

⁷⁰ T. Smičiklas, 1990., 237

⁷¹ P. Seletković, 2018., 34-35

potjecala iz županije Győr. Servusdei imao je sina Ladislava koji se oženio Jolandom. Nisu imali muškog sljedbenika, nego dvije kćeri. Starija kći Katarina bila je udana za požunskog župana Nikolu Treutula, a mlađa nepoznata imena za Andriju Gorjanskog.⁷² Sudbina Nevne je odlučena uz prisustvo kaptola bosanske biskupije. Ladislav od Nevne ostavlja jednu trećinu⁷³ Nevne svojoj kćeri Katarini, a ostatak svome zetu Nikoli.⁷⁴ Tako je Nevna postala glavni posjed obiteljskoj lozi Treutula, iako su imali posjede u drugim dijelovima Ugarske. Nevna ostaje u posjedu loze Treutula do 1422. Nakon toga dvije kćerke, Katarina i Barbara, predaju utvrdu Nevnu, Katarininom mužu Petru Čehu Levanjskom. Tako je Nevna dva puta bila nasljeđivana i prenošena preko ženske strane. Prema István Werbőczy i njegovom zborniku *Tripartitu*⁷⁵ postoje određene norme koje prikazuju nasljeđivanje dobra. U njima je dolazilo i do odstupanja, ali prvenstveno su vezana su uz nasljedna dobra, dobra stečena novcem te dobra stečena darovanjem kralja.⁷⁶ Petar Čeh Levanjski obnašao je različite dužnosti tijekom života, od kojih se izdvajaju: mačvanski ban, vojvoda Transilvanije, župan županija Vukovo, Bars, Tolno, Bodrog, Križevaca, Baranje. Obitelj Levanjski duguje svoje ime mjestu Levi u današnjoj Slovačkoj. Petar Čeh Levanjski prodaje *castrum* i *oppidum* Nevnu 1454. Ivanu Korodškom. Bosansko-đakovački kaptol potvrđuje 1455. obitelj Korod kao vlasnike posjeda Nevna.⁷⁷ Nakon posljednjeg muškog člana obitelji Korod⁷⁸, Nevna dolazi u posjed velikaške obitelji Motičinski koju daruje kralj Matija Korvin. Oni te posjede imaju do 1520., gdje se prema odredbi kralja Ludovika II., Nevna predaje bosanskom Mihaelu Keseriju Gibaračkom. Do 1536. Nevna ostaje pod vlašću biskupova dvora, a onda na taj prostor dolaze Osmanlije koji ruše utvrdu.⁷⁹

⁷² Od njega potječe palatinska loza Gorjanskih

⁷³ Selci Đakovački

⁷⁴ P. Seletković, 2018., 36

⁷⁵ Zbornik pravnih odredbi srednjeg vijeka u Ugarskoj

⁷⁶ P. Seletković, 2018., 41

⁷⁷ P. Seletković, 2018., 44

⁷⁸ Gašpar, umire 1472.

⁷⁹ P. Seletković, 2018., 49

8. Zaključak

Povijest plemstva na području Đakovštine u srednjem vijeku odražava dinamične procese političke, društvene i gospodarske transformacije u okviru Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Analiza vlasničkih struktura, odnosa između plemstva, crkve i kraljevske vlasti, kao i razvitka upravnih institucija, omogućila je bolji uvid u ključne čimbenike koji su oblikovali život u tom razdoblju.

Plemstvo je imalo središnju ulogu u oblikovanju društvenog i gospodarskog života, pri čemu su posjedi bili glavni izvor moći i statusa. Istaknuti rodovi, poput Gorjanskih i Horvatovih, ostavili su dubok trag ne samo na lokalnoj, već i na širim regionalnim i političkim strukturama kraljevstva. Njihova povezanost s kraljevskom vlasti, kao i s crkvenim institucijama poput Đakovačkog kaptola, svjedoči o složenim mrežama suradnje i sukoba koji su obilježili to razdoblje.

Crkva je također igrala ključnu ulogu kao zemljoposjednik i kulturni čimbenik. Đakovačka biskupija i kaptol djelovali su kao središta pravnog, duhovnog i gospodarskog života, a njihova moć bila je dodatno ojačana potporom kraljevske vlasti. Ova interakcija između crkvenih i svjetovnih struktura oblikovala je društveno-politički okvir koji je omogućio stabilnost, ali i povremene sukobe.

Istraživanje ovog razdoblja pruža značajan doprinos razumijevanju srednjovjekovne povijesti Hrvatske, posebno u pogledu odnosa između lokalnih i nadregionalnih političkih struktura. U zaključku, plemstvo Đakovštine u srednjem vijeku nije samo oslikavalo društvene procese svojeg vremena, već je oblikovalo i povijesnu baštinu koja ostaje relevantna za razumijevanje identiteta i povijesti ovog prostora.

9. Sažetak

Plemstvo na području Đakovštine u srednjem vijeku

Ovaj rad bavi se poviješću plemstva na području Đakovštine u srednjem vijeku, analizirajući njihov utjecaj na društvene, gospodarske i političke procese unutar Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Središnje teme rada uključuju vlasničke strukture, odnose plemstva s crkvenim i kraljevskim vlastima te razvoj upravnih i pravnih institucija.

Kroz pregled povijesnih izvora, poput darovnica, pravnih dokumenata i suvremene historiografske literature, posebna pažnja posvećena je ključnim plemićkim rodovima, poput Gorjanskih i Horvatovih, te njihovoj ulozi u političkim previranjima i gospodarskom razvoju regije. Analizirana je i uloga Đakovačkog kaptola, koji je, kao značajna crkvena institucija, imao važan utjecaj na pravne i društvene odnose na lokalnoj razini.

Rezultati istraživanja pokazuju da je plemstvo na ovom prostoru imalo ključnu ulogu u oblikovanju lokalne povijesti, dok su interakcije između plemićkih rodova, crkvenih institucija i kraljevske vlasti značajno pridonijele političkoj i društvenoj stabilnosti, ali i povremenim sukobima. Ovaj rad pruža doprinos boljem razumijevanju srednjovjekovne povijesti istočne Hrvatske, naglašavajući važnost detaljne analize lokalnih struktura za širu povijesnu sliku.

Ključne riječi: plemstvo, Đakovština, srednji vijek, vlasničke strukture, Đakovački kaptol, Gorjanski, Horvati

10. Summary

Nobility in the area of Đakovo in the Middle Ages

This paper deals with the history of the nobility in the Đakovo region in the Middle Ages, analyzing their influence on social, economic, and political processes within the Hungarian-Croatian Kingdom. The central themes of the paper include ownership structures, the relations of the nobility with the church and royal authorities, and the development of administrative and legal institutions.

Through a review of historical sources, such as grants, legal documents, and contemporary historiographical literature, special attention is paid to key noble families, such as the Gorjanski and Horvat families, and their role in the political turmoil and economic development of the region. The role of the Đakovo chapter, which, as a significant church institution, had an important influence on legal and social relations at the local level, is also analyzed.

The research results show that the nobility in this area played a key role in shaping local history, while interactions between noble families, church institutions, and royal authorities significantly contributed to political and social stability, but also to occasional conflicts.

This paper contributes to a better understanding of the medieval history of eastern Croatia, emphasizing the importance of a detailed analysis of local structures for a broader historical picture.

Keywords: nobility, Đakovo region, Middle Ages, ownership structures, Đakovo chapter, Gorjanski, Horvati.

11.Literatura

1. M. Ančić, 2005., *Splitski i zadarski kaptol kao „vjerodostojna mjesta“*, Fontes, Zagreb, 2005.
2. M. Ančić, 2005., *Od tradicije `sedam pobuna` do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća*, Povijesni prilozi, br. 37, 43-94, 2009.
3. S. Andrić, 2015., *Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti*, Zbornik Muzeja Đakovštine, 12, Đakovo, 7-40, 2015.
4. S. Andrić, 2001., *Potonuli svijet. Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Grafika d.o.o, Osijek, 2001.
5. S. Andrić, 2009., *Crkvene strukture predturske Slavonije, Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije*, sv.1, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2009., str 259-267
6. J. Boras, 2023., *Kronika uništavanja arheološkog lokaliteta Gradina u Gorjanima*, Zbornik Muzeja Đakovštine, 16, Đakovo, 7- 48, 2023.
7. J. Bösendorfer, 1994., *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske baranjske, Vukovske i Srijemske*, Privlačica, Vinkovci, 1994.
8. E. Fügedi, 1998., *The Elefánthy. The Hungarian Nobleman and his Kindred.*, Central European University Press, Budimpešta, 1998.
9. A. Gulin, 2001., *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, Golden marketing, Zagreb, 2001.
10. L. Heka, 2007., *Ugarski palatin Nikola II. Gorjanski u hrvatsko-ugarskoj povijesti (palatinska loza Gorjanskih)*, Institut za poredbeno pravo Pravnog fakulteta, Sveučilište u Szegedu, 2007.
11. R. Ivanušec i P. Seletković, 2020., *Posjed Horvati u srednjem vijeku i crkva sv. Bartola u Novim Mikanovcima*, Scrinia Slavonica, vol.20, str. 9-50
12. D. Jelaš, 2018., *Rekonstrukcija srednjovjekovne urbane mreže Vukovske županije na temelju analize centralnih funkcija*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2018.
13. D. Karbić, 1998., *Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. Pokušaj analize*. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 16, 73- 117, 1998.
14. M. Karbić, 2005, *Posjedi plemićkog roda Borića bana do sredine XIV. stoljeća*, Scrinia slavonica, 5, 2005, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2005, 48-61.
15. N. Klaić, 1983., *Crtice o Vukovaru u srednjem vijeku*, Iskra, Vukovar, 1983.
16. L. Marijanović, 2013., *Prvostolni kaptol đakovačko-osječki (sadašnjost kroz prizmu prošlosti)*, Zbornik muzeja Đakovštine, 2013. str. 227-268

17. I. Mažuran, 1995., *Đakovo i bosansko- đakovačka biskupija 1239. do 1536. godine*, Diacovensia, 3, Đakovo, 1995.
18. S. Pavičić, 1940., *Vukovska župa u razvitku svog naselja od XIII. do XVIII. stoljeća*, JAZU, Zagreb, 1940.
19. M. C. Rady, 2000., *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary Studies in Russia and East Europe*, Palgrave Macmillan, UK, 2000.
20. P. Seletković, 2018., *Plemićki posjed Nevna u srednjem vijeku*, Scrinia Slavonica, vol.18, br. 1, str. 26-68
21. M. Srakić, 2017., *Biskup Antun Akšamović, „vlastelin darežljive ruke*, Zbornik Muzeja Đakovštine, 13, Đakovo, 145- 202, 2017.
22. T. Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae / Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, 18 sv. (Zagreb, 1904-1990), 4:237.
23. Á. Tünde, 2013., *Birth of the palatine branch of the Garai family: the early history of the Dorozsma genus (1269-1375)*, Pečuh, 2013.

11.1. Online izvori:

1. <https://djos.hr/medunarodni-znanstveni-skup-stolni-kaptol-u-dakovu/>, (21. 9. 2024.)
2. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/gorjanski-nikola-ii>, (1.8. 2024.)
3. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gorjani>, (9. 8. 2024.)
4. [https://hr.wikisource.org/wiki/Povijest_Hrvatske_I._\(R._Horvat\)/Kraljica_Marija_i_kralj_Karlo_Dra%C4%8Dki](https://hr.wikisource.org/wiki/Povijest_Hrvatske_I._(R._Horvat)/Kraljica_Marija_i_kralj_Karlo_Dra%C4%8Dki)

12. Prilozi i druga ilustrativna građa

Slika 1 Aerofotogrametrijski snimka Gorjana (preuzeto iz: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/gorjani>, 9. 8. 2024.)

Slika 2 Gradina Gorjani iz 1956., (preuzeto iz: Zbornik Muzeja Đakovštine, 10.8. 2024.)

Karta 1 Vukovska županija s pripadajućim funkcijskim sredinama (preuzeto iz: D. Jelaš, 2018., Rekonstrukcija srednjovjekovne urbane mreže Vukovske županije na temelju analize centralnih funkcija. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2018., 12. 8. 2024.)

Karta 2 Vukovska županija s toponimijom kaštela, utvrda i stolnog kaptola (preuzeto iz: D. Jelaš, 2018., Rekonstrukcija srednjovjekovne urbane mreže Vukovske županije na temelju analize centralnih funkcija. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2018., 12. 8. 2024.)